

DUEL - SHARAF KODEKSI: "ILOHIY SUD"DAN XXI ASR BATTLARIGACHA

D.A.Ismailov

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada duel fenomeni ijtimoiy-tarixiy va madaniy nuqtai nazardan tahlil etilgan. Duel insonning sharaf va adolatni himoya qilish ehtiyojidan kelib chiqqan bo'lib, u ijtimoiy institut sifatida ko'p asrlik rivojlanish bosqichlarini bosib o'tgan. Tadqiqotda duelning "Ilohiy sud"dan to zamonaviy intellektual va sport poyedinklarigacha bo'lgan evolyusiyasi o'rganilgan. Yevropa va Rossiya madaniyatidagi duel an'analari, sharaf kodeksi, huquqiy ta'qiqlar va zamonaviy madaniy konversiyalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: duel tarixi, sharaf kodeksi, ritsarlik madaniyati, shpagalar va pistoletlar, Rossiya duel an'analari, sekundantlar, ofitser sharafigi, siyosiy duellar

DUEL - A CODE OF HONOR: FROM THE "DIVINE COURT" TO THE BATTLES OF THE 21ST CENTURY

D.A.Ismailov

Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Abstract: This article analyzes the phenomenon of dueling from a socio-historical and cultural perspective. Dueling arose from the human need to defend honor and justice and, as a social institution, has evolved over centuries. The study examines the evolution of dueling from "God's judgment" to modern intellectual and athletic competitions. It examines dueling traditions, codes of honor, legal prohibitions, and contemporary cultural conversions in European and Russian culture.

Keywords: history of the duel, code of honor, knightly culture, swords and pistols, Russian dueling traditions, seconds, officer's honor, political duels

Duel - insoniyat sivilizatsiyasida shakllangan qadimiy va o'ziga xos ijtimoiy-axloqiy fenomenlardan biridir. Uning mohiyati insonning sharaf, adolat va tenglik kabi qadriyatlarini himoya qilish ehtiyoji bilan uzviy bog'liq. Duel faqat jismoniy to'qnashuv emas, balki ma'naviy va huquqiy munosabatlar tizimining ifodasi sifatida ham namoyon bo'ladi. Tarixiy jihatdan duel "Ilohiy sud" an'analari asosida shakllangan bo'lib, u Iloh adolatiga bo'lgan ishonch bilan bog'liq bo'lgan. Keyinchalik u ritsarlik madaniyatining ajralmas qismiga aylandi va shaxsiy sharafni tiklash vositasi sifatida ahamiyat kasb etdi.

1. Duelning ildizlari: "Ilohiy sud"dan ritsarlik kodeksigacha

Duelning ilk shakllari o'rta asr Yevropasida "ordeal" yoki "trial by combat" nomlari bilan ma'lum bo'lgan. Bu amaliyotda ikki taraf adolatni Ilohning hukmi orqali aniqlash uchun jangga kirishar edi. G'olib tomon haq deb hisoblanar, bu esa diniy ishonch bilan bog'liq huquqiy mexanizm sifatida qabul qilingan. Vaqt o'tishi bilan janglar maxsus qoidalarga bo'ysundirila boshladi va ritsarlik madaniyatida duel sharafni himoya qilishning qonuniy usuliga aylandi. XV asrda Fransiya va Italiyada ilk "sharaf kodekslari" shakllandi. Ularda kim chaqirishga haqli, qurolni kim tanlaydi va jang qachon to'xtatilishi aniq belgilab qo'yilgan. Ritsarlik madaniyatida duel orqali inson nafaqat o'z sharafiga, balki avlod nomusini ham himoya qilgan. Bu holat sharafni shaxsiy emas, balki jamoaviy qadriyat sifatida ko'rsatadi.

2. Rossiyada duel an'anasi va "ofitser sharafiga"

Rossiyada duel XVIII-XIX asrlarda jadal tarqaldi va ayniqsa aristokratiya hamda harbiy muhitda katta o'rin tutdi. "Ofitser sharafiga" tushunchasi shunchalik muhim bo'lganki, uni yo'qotgan shaxs armiyadan haydalgan va ijtimoiy jihatdan inkor etilgan. Duel Rossiyada ilk bor Petp I davrida rasmiy ravishda ta'qiqlangan bo'lsa-da, amalda bu an'ana XIX asrgacha yashab keldi. 1912 yilda nashr etilgan "Duel kodeksi"da 500 dan ortiq modda mavjud bo'lib, ular jang tartibini, sekundantlar mas'uliyatini va yarashish imkoniyatlarini belgilab bergan. Pushkin, Lermontov va Gumilyov duellari nafaqat shaxsiy mojarolar, balki zamonning ma'naviy muhiti va sharaf ideallarini ifodalagan madaniy hodisalar sifatida baholanadi.

3. Duel va qonun: davlat bilan ziddiyat

Yevropa davlatlari XVI asrdan boshlab duellarni rasmiy tarzda ta'qiqlay boshladilar. Chunki ular davlatning sud funksiyasiga qarshi kelar edi. Katolik cherkov ham bu amaliyotni "gunoh" deb e'lon qildi va duelda halok bo'lganlarni dafn etishni man etdi. Shunga qaramasdan, duel madaniyati yashab keldi, chunki u shaxsiy qadriyatlar tizimida davlat qonunlaridan ustun turdi. Fransiyada Genrix IV davrida duel uchun maxsus afv yorliqlari sotilib, davlat xazinasiga bundan katta daromad olgani ma'lum. Bu holat duelning nafaqat axloqiy, balki siyosiy mohiyatga ham ega bo'lganini ko'rsatadi - u shaxsning davlatdan mustaqil ravishda adolat izlash usuli edi.

4. Duel tarixida mashhur voqealar va shaxslar

Duel madaniyati ko'plab mashhur shaxslarning hayoti va o'limi bilan bog'liq. Aleksandr Pushkinning 1837 yilda J. Dantes bilan dueli Rossiya madaniyatida fojeaviy ramzga aylandi. Bu voqea "so'z va sharaf" o'rtasidagi ziddiyatni namoyon qildi. Lermontov ham xuddi shunday duelda halok bo'ldi, bu esa Rossiya ziyoli muhitida sharaf ideyasining qay darajada kuchli bo'lganini ko'rsatdi. Yevropada ham duelning turli shakllari mavjud bo'lgan. Angliyada aristokratlar shpagalar bilan jang qilgan bo'lsa, Amerikada "Yovvoyi G'arb" davrida revolver bilan duel qilish erkaklik va jasorat ramziga aylandi. Ayniqsa XIX asrda "ayollar dueli" deb atalgan holatlar ham

kuzatilgan: Parijda 1829 yilda ikki ayol jurnalist shpagalar bilan jang qilgani tarixda qayd etilgan.

5. Duelning biologik va ijtimoiy asoslari

Duel fenomenini faqat madaniy yoki huquqiy nuqtai nazardan emas, balki biologik nuqtai nazardan ham izohlash mumkin. Insonning raqobatga moyilligi, dominantlik uchun kurash va testosteron bilan bog'liq xulq-atvor duelning psixologik asosini tashkil etadi. Evolyusion nuqtai nazardan duel jamiyatdagi iyerarxiyani belgilashning nisbatan "adolatli" usuli bo'lgan. U orqali jamiyatda kuchli shaxs maqomga ega bo'lgan va boshqalar tomonidan tan olingan. Ijtimoiy jihatdan duel - konfliktning tartibga solishning madaniy mexanizmi. U mojaroni nazorat ostida, muayyan qoidalar bilan hal qilish imkonini bergan.

6. Duelning zamonaviy shakllari: sport, battl va debat

XX asr oxiri va XXI asr boshlariga kelib, duelning qonli shakllari yo'qoldi, ammo uning ma'naviy mohiyati saqlanib qoldi. Bugungi kunda duel g'oyasi turli madaniy shakllarda namoyon bo'lmoqda. Masalan, sport poyedinklari (boks, judo, muaytay, MMA) jismoniy raqobat orqali sharaf va ustunlikni ifoda etadi. Rep battllar va intellektual debatlar esa so'z quroli orqali "intellektual duel"ni namoyon etadi. Kibersport sohasida ham raqobat madaniyati - strategik fikrlash, tezkor qaror qabul qilish va emotsional barqarorlik kabi fazilatlar bilan bog'liq holda rivojlanmoqda. Bu misollar duel fenomeni inson ongidan yo'qolmaganini, balki yangi formatlarda madaniy yashovchanlikka erishganini ko'rsatadi.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, duel inson madaniyatida faqat jang yoki mojaro emas, balki axloqiy va ma'naviy kategoriya sifatida muhim o'rin tutadi. U orqali inson o'z qadr-qimmatini himoya qilgan, tenglik va adolat g'oyalarini hayotga tatbiq etgan. Hozirgi kunda duelning an'anaviy shakllari tarixiy xotiraga aylangan bo'lsa-da, uning ma'naviy mohiyati - raqobat, tenglik va sharafni himoya qilish - zamonaviy madaniyatda sport, siyosat va so'z maydonlarida yangi ko'rinishlarda yashamoqda. Shu bois duel fenomenini faqat tarixiy hodisa sifatida emas, balki inson ma'naviyatining eng qadimiy va doimiy ifodasi sifatida baholash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. А.Ф.Исмоилов "Саҳна қиличбозлиги" дарслик. Т., 2004.
2. Д.А.Исмаилов «Сценическое фехтование» учебный пособие. Т., 2021.
3. S.A. Tokarev Ritsarlik va duel madaniyati tarixi. - Moskva: Nauka, 1987.